

ವಿಷಯಸೂಚಿ

ಬೃ ಳ ಅ ಿನೆ ಬ್ರಾ - ವಾ (೩೬೩-೫೦೪)

ಆತ್ಮ ಜ್ಯೋತಿಯ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣ-

“(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿವೆ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಇರಲು ಕತ್ತಲೆಯು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಆತ್ಮವೊಂದೆ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇ ಪುರುಷ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ||

ಜಗತ್ತು ಇರುವಾಗ ಆತ್ಮನು ಪೂರ್ಣ (ಪುರುಷ) ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ?

ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋದೊಡನೆಯೇ ಆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಒಂದು ರೂಪವು ಇದೆಯೆಂದು ಯಾರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ||

ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ಮಾಲೆ (ಹಗ್ಗದ) ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋದೊಡನೆಯೇ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸರ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಾಲೆಯ ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ವರೂಪವು ಸಂಭಾವಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದರ ಅಭಾವದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ರೂಪವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೊಂದೇ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ (ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ) ||

ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇಯಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷ, ಜ್ಯೋತಿಯೆಂದು ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ||

ಽಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದವು ಇದ್ದರೂ ದೇಹದಂತೆ ಪರಾಧೀನವಾದದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥ (ಸ್ವತಂತ್ರ)ವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಅವುಗಳು ತನ್ನ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅಸಮರ್ಥವಾಗುವುದು ||

ಽಹಗಲು ಎಚ್ಚರು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಗಳಿದ್ದರೂ ಜಡವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಜಡವಲ್ಲದ ಒಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಆ ಜ್ಯೋತಿಗಳೂ ಸಹ ತಾನು ಇರುವುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅಸಮರ್ಥವಾಗುವವು, ದೇಹವು ಸ್ಥೂಲ ಮತ್ತು ಜಡ ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಇರುವುದಕ್ಕೂ ತೋರುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದರಂತೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಯೂ ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ಸಾಧಕವಾದ ಚೈತನ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಆವಾಗ ಅವುಗಳಿಗೂ ಸತ್ತಾಸ್ಥೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಜಡವಲ್ಲದ ಚೈತನ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಯು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ದೇಹಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ಜಡವಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆಗಿದ್ದರೆ ಈ ವ್ಯಾಪಾರವು ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿ ಕತ್ತಲೆಯ ನರ್ತನದಂತೆ (ಸರ್ವಧಾ ಕಾಣಿಸದಂತಾಗುವುದು) ||

ಸ್ವಂತಂತ್ರವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಈ ಜಗತ್ತು ಭಾವರೂಪವನ್ನು ಅಭಾವ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ, ಅದಿಲ್ಲದೆ ಈ ರೀತಿಯಿರುವುದೆಂಬ ಊಹೆಗೂ ಅವಕಾಶವಾಗಲಾರದು.

ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಉದಾಹರಣೆ

“(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ” ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಶ್ರುತಿಯ ಶಾಸನವೂ ಇದೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆಗಿರುವುದು ||

ಸರ್ವಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯಭಾಸವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಮರಕತ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ ||

ಸ್ವಪ್ನ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಏಕೆ ತೋರಿಸುವುದು?

ಯದೃಪಿ ಈ ವಸ್ತು ಪ್ರಬುಹ್ಮ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳದ್ದು ಆದರೂ ಬಾಗ್ದದ್ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ ||

ಏಕೆ? ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ

ಆತ್ಮ, ಬುದ್ಧಿ, ಮನಸ್ಸು, ಚಕ್ಷು, ವಿಷಯ, ಬೆಳಕು ಇವುಗಳು ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವು ಕೆಲಸ ಮಾಡದೆ ಶಾಂತವಾಗಿರಲು ವಾಸನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ) ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾನ: ಸನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ||

ಮತ್ತು ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿತು? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ‘(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನವು ಬಂದಿರುವುದು ||

ಇತರೆ ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಂದಲೂ ದೇಹದಿಂದಲೂ, ಬುದ್ಧಿಯೆ ಕೊನೆಯಾಗಿರುವ ಲಿಂಗಶರೀರದಿಂದಲೂ ಯಾವುದನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ನೇರಾ ತೋರಿಸಿದ್ದಿತೋ, ಅದರ ಶೋಧನೆಗಾಗಿಯೆ ಮುಂದಿನ ವಚನವು ಬಂದಿದೆ ||

ಶರೀರದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಯಾವ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಆ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಆ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಬುದ್ಧಿಗೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದು ||

ಆತ್ಮನು ಒಂದಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿ (ಸಂಚರಿಸುವನು) ಒಂದಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ? ಅಜ್ಞಾನ ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನ ಅಂತರ ಸ್ವರೂಪವು ಒಳಗಾಗಿರುವುದೇ ಅದಕ್ಕೇ ಕಾರಣ ||

‘ಸಮಾನ’ ಎಂದು ಯಾವುದರೊಡನೆ ಸಮಾನವೆಂತ ಹೇಳಿದೆ?

ಯಾವುದರೊಡನೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಕೇಳಿದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ‘ಹೃದಯೇನ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು “(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ” ||

ಎಂಬ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ‘ಹೃದಿ’ ಎಂದು ಮೊದಲು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಹೃದಯ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನೆ ಸಮಾನವೆಂತ ತಿಳಿಯಬೇಕು) ||

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೂ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಐಕ್ಯ (ಸಮಾನತೆ)ಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಅವಿದ್ಯೆಯೊಡನೆ ಐಕ್ಯವೆಂತ ಏಕೆ? ಹೇಳಿದ್ದು?

ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ತತ್ವವಿಚಾರ ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ್ದು ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದು.¹ ಆ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ದೋಷದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರನವೆಂದೂ ಚಿದ್ರೂಪನಾದ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದೂ ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ||

ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗೊಳಗಿರುವ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಮತ್ತು ಅಸಂಗ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವೂ (ಅಜ್ಞಾನೋಪಾಧಿಯಿಂದ ತೋರಿಬರುವ) ಚೈತನ್ಯಭಾಸವೆಂಬುವ ಒಂದೇ ದಾರಿಯಿಂದ ಆಗಿವೆ.

ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-

ಕೂಟಸ್ಥ ಚೈತನ್ಯದೊಡನೆ ಅಜ್ಞಾನದ ಚೈತನ್ಯಭಾಸ ಸ್ವರೂಪದ ಮೂಲಕವಾಗಿಂಗೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು, ಕಾರಣವಸ್ತುವಿಗೂ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಅಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದರಿಂದ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಏಕತ್ವವು ಸಂಮತವಾಗಿದೆ ||

¹ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚೈತನ್ಯವೇ ಕಾರಣವಸ್ತು, ಅದರ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಮೊದಲ ಆದವುಗಳು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಚೈತನ್ಯಭಾಸದ ಮೂಲಕವೇ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಐಕ್ಯ (ತಾದಾತ್ಮ್ಯ)ವುಂಟಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಆಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಳಿದುಕೊಂಡೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗುವುದು ||

ಹಾಗಾದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವೇ? ಎಂದರೆ-

ಇದು ಆತ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದಾಗಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ ಪೂರ್ಣನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇ ಆಗುವುದು.

ಅದ್ವಿತೀಯವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೆ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಹೇಗೆ?

ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನ ಎಲ್ಲಾ ಸಿದ್ಧಿಯಾ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರದೆಯೇ ಆಗುವುದು, ಏಕೆಂದರೆ! ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳು ಜಡವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಸ್ತು ಸಿದ್ಧಿಯು ಮಿಥ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಯೇ ಆಗಿದೆ ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳೊಡನೆ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಮಾನತೆ ಏಕತ್ವವು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಅವುಗಳು ಜಡವಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ-

ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಸಮಾನತ್ವವು ಯಾವ ರೀತಿಯದು? ಎಂದರೆ ವರಾಹ ಸರ್ಪ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಾನುಭವವು ಆಗುವಂತೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅನುಭವವಾಗದೆಯಿರುವುದೇ ಸಮಾನತ್ವ ಎಂಬುದು ||

ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣ, ಆತ್ಮ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಸಂಬಂಧ ಹೇಗೆ? ಇದೆ ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯವಾಗಲಿ ಕಾರಣವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಗೆ ನಿಲ್ಲಲೊಲ್ಲದೂ ಹಾಗೆ ಇರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನನ್ಯವಾಗಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯದಿಂದಿರುವದೆಂದರ್ಥ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೊಡನೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಹೇಗೆ? ಇದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಹಿಂದಿನಂತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಳಿಯುವುದೂ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೂ ಹಾಗೆ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅಧಿಷ್ಠಾನ ವಸ್ತು ತತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಉದಾ:- ರಜ್ಜುವಿಗಿಂತ ಸರ್ಪಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಪಿತನಾದ ಸರ್ಪಕ್ಕಿಂತ ರಜ್ಜು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ-

ನಿಜವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಭೇದವು ಆತ್ಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ಕಾರಣ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಮೃತ್ತಿನಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತವಾಗಲಿ '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯ ಎಂದರೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪದಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯದ ಭೇದವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ರೂಪವಾಫಿರಬಹುದೆಂದರೆ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಥವಾ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ರೂಪಗಳು ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದ್ದು ಆತ್ಮ ಏಕೆಂದರೆ; ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲೂ ತತ್ವತಃ ಆತ್ಮವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುವುದು 'ಅಪೂರ್ವ ಮನಪರಮ್' ಎಂದು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೆಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' 'ಬಾಹ್ಯ ಅಭ್ಯಂತರ ಒಳಗಿನ ಹೊರಗಿನ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳು ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲದ್ದೆಂದು ಸಮಸ್ತ ಭೇದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳಿಲ್ಲದೆಂದು ತಾನೇ ವಸ್ತೇತಃ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದೆ || (ಆನಂ - ಟೀಕೆ)

ಆತ್ಮ-ಅನಾತ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಂಬಂಧವು

ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಸಮಾನತ್ವವಿದೆಯೋ ಅದು ರಜ್ಜು ಸರ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಇದೆ. ಅ ಸಂಬಂಧವೂ ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಅದರಿಂದ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಆತ್ಮನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ ||

ಅದೇಕೆ? ತಾತ್ವಿಕ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲ? ಎಂದರೆ-

ಕಾರಕ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಮಾಲಿನ್ಯದಂತೆ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧವು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವೇ ಆಗಿದೆ ||

ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಆತ್ಮ ಚೈತನ್ಯದಂತೆ ತೋರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವು ಇರಲು ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿಷಯಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದಿಂದ (ಅಂದರೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ) ಭ್ರಮೆಯು ಉಂಟಾಗುವುದು ||

^೫ವಿಕಾರವಾಗುವ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ನಿಲು, ರಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು ಸಂಬಂಧದಿಂದ ನೀಲಾದಿ ವರ್ಣವಿಕಾರವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಈ ವಿಕಾರವು ಇಲ್ಲ ||

೬

ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ರೂಪವುಳ್ಳವನು ಎಂಬುವಂತೆ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಪರಿಣಾಮವಿರಲಿ! ಎಂದರೆ-

^೭ಸುಖಿತ್ವ, ದುಃಖಿತ್ವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವುದು ದುಃಸ್ಥಿತವಾಗುವುದು. ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೆ ಸುಖಾದಿಗಳು ಅನುಗತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಭೇದವು ದುರ್ಲಭವೇ ಆಗುವುದು ||

^೫ದೀಪದ ಬೆಳಕು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವಂತಹುದು, ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಗಾಜು, ಅಥವಾ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗಾಜು ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ದೀಪದ ಬೆಳಕನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ಬೆಳಕೂ ಅದೇ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವುದು. ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ವಿದ್ಯುದ್ದೀಪ ಗಳನ್ನು ನಾವು ಇಂದು ನೋಡುವಷ್ಟೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ದೀಪದ ಬೆಳಕು ಒಂದೇ ಬಣ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಯಾಯ ಬಣ್ಣದ ಬಣ್ಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವಾಗ ಆ ಬೆಳಕು ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣವಾಗಿ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಅದರಂತೆ ವಿಕಾರಗಳು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಆಗಬಹುದಾದರೂ ಆತ್ಮ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗದಿರುವ ಈ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಿಕಾರಗಳು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

^೬ಅವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಕಾರವಾದ ಭ್ರಮೆ ಸಂಶಯಾದಿಗಳು ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪರಿಣಾಮವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಇವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾ ಸಾಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಆಗದೆ ಹೋಗುವವು ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಸಾಕ್ಷಿಚೇತನವು ಯಾವತ್ತು ನಿರ್ವಿಕಾರವೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

^೭ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಇರುವಾಗ ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಚೇತನಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ತೋರುವ ದುಃಖಾದಿಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಭೇದವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕತ್ವವಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಭೇದವಿರದು, ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಏರೋಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮನು ವಿಕಾರಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ, ಆದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರನು ಎಂದು ಭಾವ.

ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಬಂದವು?

ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನು ದುಃಖಿಯೇ ಆಗಲಾರನು, ವಿಕಾರವುಳ್ಳವನಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವವು ಹೇಗೆ? ಇದ್ದಿತು? ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಸಾವಿರಾರು ಇದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ನಾನು ನಿರ್ವಿಕಾರನು ||

ಪರಿಣಾಮವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನಿಗೂ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ಈ ಪರಿಣಾಮವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷೀರಾದಿಗಳಿಗೂ ಈ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ||

ಬುದ್ಧಿ, ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇವುಗಳ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯದ ಅಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಅವಿದ್ಯೆಯ ದಸೆಯಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು ||

(ಅಥವಾ) ಸಮಾನವೆಂದರೆ ಕಾರಣಸ್ವರೂಪನಾದವನು, ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗುವುದೋ ಅವನೇ ಕಾರಣಾತ್ಮನೆ ಅಲ್ಲವೆ ಪರಿಣಾಮಹೊಂದಿ ಕಾರ್ಯಾಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಶುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ

ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕಾರಣದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವ ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೆ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ವಸ್ತುತ್ವವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ||

ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ತತ್ವವು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ

ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ (ಶುದ್ಧವಾದ ಆತ್ಮ ತತ್ವದ) ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ವಸ್ತು ತತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು ||

‘ಸ ಸಮಾನ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥೋಪ ಸಂಹಾರ-

ಇದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವಿಕಲ್ಪಗಳೂ ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ತಾನು ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪನಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲಾ ವಿಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವನು ||

ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕ್ಷೀರ ಮೃತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲೂ ಪರಿಣಾಮವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ, ವಸ್ತು ಇರುವ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದರೆ ಪರಿಣಾಮ (ವಿಕಾರ) ವಿಲ್ಲ, ಪರಿಣಾಮವಾದರೆ ವಸ್ತು ಇರುವ ಹಾಗೆ ಇರಲಾರದು, ಬೇರೆ ತರಹ ಆಗುವುದಿದ್ದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, ಬೆಲ್ಲ ವಾಗುವುದು. ಬೆಲ್ಲ ಸಕ್ಕರೆಯಾಗುವುದು ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ತರಹೆಯೂ ಆಗಬಹುದು. ಆದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಲ್ಲ.

ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮಗಳ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭ್ರಮಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಇರುವಂತೆ ಭ್ರಮಿಸಿ ಕಾಣುವಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಅನೇಕ ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವರು ‘ಈ ಆತ್ಮನು ಈ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು, ಈ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಲ್ಲ, ಕರ್ತ, ಕರ್ತನಲ್ಲ, ಶುದ್ಧ, ಅಶುದ್ಧ, ಬದ್ಧ, ಮುಕ್ತ, ನಿಂತಿರುವನು ಹೋದನು, ಬಂದನು, ಇದ್ದಾನೆ, ಇಲ್ಲ, ಭೋಕ್ತ, ಏಕ, ಅನೇಕ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭ್ರಮಿಸಿ ತಿಳಿಯುವರು ಈ ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

“(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ” ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ-

೦೧ ಬುದ್ಧಿಯ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಎರಡು ಲೋಕಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದೂ ಸಹಭ್ರಾಂತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಎಂದರೆ ಶರೀರದ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನಾದರೂ ಅವನು ನಿಜವಾಗಿ ತತ್ವ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವು ||

ಸ್ವತಃ ಸಂಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು-

ಚಿತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಒಂದೇಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುವ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಂಸಾರವು ತೋರುವುದು ಅದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದ ಅದ್ವಿತೀಯಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಸಾರವು ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು ಹೇಗೆ?

ಆತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವನಾದರೂ ಬುದ್ಧಿ, ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ್ದು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಸಾರಿಯಂತೆ ತೋರುವನು. ಅಷ್ಟೆ ||

“(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು-

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವು ಯಾವುದರಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ಅದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಆ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ರೂಪವೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರನೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ‘ಧ್ಯಾಯತೀವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸುವುದು ||

ಆ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ತೋರುವನು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ? ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕರ್ತೃ ವಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿ ಯಾಗಿರುವುದೇ ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ನಿಜವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಾದಿಕಾರ್ಯವುಳ್ಳವನಲ್ಲ (ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನಲ್ಲ) ||

೦೧ ಬುದ್ಧಿಯ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಎರಡು ಲೋಕಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದೂ ಸಹ ಭ್ರಾಂತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಎಂದರೆ ಶರೀರದ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನಾದರೂ ಅವನು ನಿಜವಾಗಿ ತತ್ವ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವು ||

ಧ್ಯಾನ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲಾ ಮನೋವೃತ್ತಿಗೂ ಗಮಕ-

ಎಲ್ಲಾ ಚಿತ್ತ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಧ್ಯಾನವೆಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ ಅಂದರೆ:- ಗಮಕ, ಹಾಗೆಯೇ ಲೇಲಾಯನ (ಬುದ್ಧಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವು) ಸಮಸ್ತ ಚಿತ್ತ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವು ||

ಹಾಗಾದರೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿರಲಿ ಎಂದರೆ-

ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನೂ, ಧ್ಯಾನ, ಧ್ಯೇಯ ಈ ಮೂರು ತನ್ನ ಆತ್ಮವೆಂಬ ಒಂದೆ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವವು, ಹೀಗೆಯೇ, ಕರಣ, ಕರ್ಮ, ಕರ್ತ ಈ ಮೂರು ಸಹ ಅದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಕರ್ತೃ ಮೊದಲಾದವು ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ||

ಸಾಕ್ಷಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಧ್ಯಾತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ತೋರುವುದು ಹೇಗೆ?

ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ ಸಾಕ್ಷಿ ಸಂಬಂಧವೂ ಬೋಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃವಿಗೂ ಇರುವುದು ||

೧೧ ಸರ್ವವಸ್ತುವಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪವಾದ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆ? ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ತಾನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾಗಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ) ||

ವಾಸ್ತವ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ? ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವ? ಎಂದರೆ-

೧೨ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧವು ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಚೈತನ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಗಿರುವುದಲ್ಲ^{೧೩}.

ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಚೈತನ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಅಜ್ಞಾದಲ್ಲಿದ್ದು ಯಾವುದು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ತನ್ನ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವದರಿಂದ ಯಾವುದರೊಂದಿಗೆ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವಿಲ್ಲ ||

೧೧ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವಾಗಲೂ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಗುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚವೆಂಬುದು ಎರಡು ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೋರುವ ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆತ್ಮ ಸಂಬಂಧವು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ ||

೧೨ ಒಂದೇ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯವೆಂಬ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ವಸ್ತುವೂ, ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸವೂ ಇರುವವು, ಅವರೊಳಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಿರುವುದು, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಏಕಾಶ್ರಯತ್ವವಿರುವದರಿಂದ ಸಂಬಂಧವು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ ಯೆಂದರ್ಥ ||

೧೩ ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸವು ಅನುವರ್ತಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವವು ಇರುವುದು ||

‘ಧ್ಯಾಯತೀವ’ ಎಂಬುದರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ

೧೪ ಚಿದಾಭಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸದಿಂದ ಒಳಗೊಂಡು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣಲ್ಪಡುವನು ||

‘ಧ್ಯಾಯತೀವ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇವ ಪದದ ಅರ್ಥ -

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೊಂದರಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದವು ಅಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ‘ಇವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ||

ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಇವ ಶಬ್ದ ಸೂಚಿತವಾದ ಅಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು-

ಮೋಡವು ಸಂಚರಿಸುವುದನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸುವರು (ಚಂದ್ರನೆ ಓಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವನು) ಅದರಂತೆ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅದರ ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸುವನು ||

ಧರ್ಮ ಧರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನವೊಂದರ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಆಕಾಶವು ಕಪ್ಪಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವನು, ಇದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯವಾದ ಮತ್ತೊ ಕ್ರಿಯಾ ಶೂನ್ಯನಾದ ಕಾರಕವಲ್ಲದ ಫಲವಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೆಂದು ಅಜ್ಞಾನ ಭಾವಿಸುವನು ||

ಅದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವು ಭ್ರಯಮಾತ್ರವೇ

ಈ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ (ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ) ನೋಡಬೇಕು ||

ಆತ್ಮ ಒಂದರಲ್ಲೆ ಮುಗಿಯುವುದರಿಂದ ಅನಾತ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ||

ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಅದೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯ, “(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ”||

೧೪ ಅಜ್ಞಾನವು ಚೈತನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ‘ನಜಾನಾಮಿ’ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯ ದೇಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವು ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ತೋರುವುದು ಇದರಿಂದ ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನೂ ಸಹ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ‘ಅಹಂ’ ಎಂದು ತೋರುತ್ತಾ ತಾನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವೆಯ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವನೆಂದು ತೋರುವನು. ವಸ್ತುತಃ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತೋರಿ ಬರುವನೆಂದರ್ಥ ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

೧^೫ಬೇರೆಯವರು '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂಬ ವಚನದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು ಅದೇನೆಂದರೆ:- (ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ-) ಬುದ್ಧಿ, ಮನಸ್ಸು, ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ನಾನಾ ಜ್ಯೋತಿಗಳೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಒಟ್ಟು ಕೂಡಿವೆ, ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಘಾತರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಇರುವುದು ||

ಸಾಲಕ್ಷ್ಯೇಽಪಿ ಚ ಸತಿ ಬುದ್ಧೇರೇವ ವಿಲಕ್ಷಣಃ |

೧^೬ಸಮಾನವಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಇರುವುದು ಹೇಗೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೇ ನೋಡುವುದೆಂಬ ಧರ್ಮವಿರುವುದೋ ಹಾಗೆ ||

ಹೀಗಿರುವಾಗ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗಿಂತ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆಯೆಂಬುದು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ || (ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು) ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ-

ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭೇದವು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಸ ಸಮಾನ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ||

೧^೭ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತಬುದ್ಧಾನ್ತ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಎರಡು ಲೋಕಗಳು ಅಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಈ ಆತ್ಮನು ಸಂಚರಿಸುವನು. ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಸಂಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

೧^೮ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಉಪಕೃತವಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪರಸ್ಪರ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವೆಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿವೆ ಯೆಂದರ್ಥ || ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ? ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಂದೆ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಅದರಿಂದ ಮಿತಿ ತಪ್ಪಾಗಿದ್ದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಚಲನೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧^೯ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಘಾತರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿದ್ದಾಗ ಕಾರ್ಯಾಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಫಲಭಾಗಗಳಾಗುವ ಬಗೆ ಏನು? ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಶಂಕೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ- ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಂದರೆ ಇತರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಫಲಾನುಭವಮಾಡುವುದೆಂಬುದು ಒಂದು ಧರ್ಮವು ಇರುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿಯು ನೋಡಿ ಅನುಶ್ವವ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇದು ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಜಾತೀಯ ಧರ್ಮವೆಂದರ್ಥ || "(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)" (ಅನಂ-ಟೀಕೆ)

೧^{೧೦}ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ನಾಂತ ಬುದ್ಧಾನ್ತ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಲೋಕಗಳು ಅವು ಇಹ ಜನ್ಮ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮವೆಂದರ್ಥವಾಗುವುದು, ಬೇರೆ ಕಡೆ ಸ್ವಪ್ನಾಂತ ಎಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನ ಬೀಳುವ ಸ್ಥಾನ, ಬುದ್ಧಾನ್ತ ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವ ಸ್ಥಾನ, ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ದಶ, ಅವಸ್ಥೆಯೆಂದರ್ಥವನ್ನು ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವುದುಂಟು, ಬುದ್ಧಾನ್ತ ಎಂಬುದನ್ನು ಜಾಗಹರಿತ್ವಾ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದಿರುವುದುಂಟು. "(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)" ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನ ಮಧ್ಯ ಎಂದು ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತ ಪದದ

೧೪ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಭರ್ತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚ ಭಾಷ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆ- “(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಂ (ಆನಂ-ಟೀಕೆ)

ಸ್ವತಂತ್ರ ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಭೋಕ್ತೃವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೇ ವಿರೋಧಿಯಾದ (ದೇವತಾ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ) ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಭೋಕ್ತೃವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಆಶಂಕೆಯು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗುವುದು ||

ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ವಸ್ತು ಧರ್ಮಗಳಾಗಲಿ ಚಲನರೂಪವಾಗಿರಲಿ, ಅವುಗಳು ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಈತನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಅಸತ್ಯ ||

ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನು ಚಲಿಸುವಂತೆಯೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತೆಯೂ ತೋರಿಬರುವನು. ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಮರಗಳು ಹೇಗೆ ಓಡುವಂತೆ ಕಾಣುವವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದು ಭ್ರಮ ಮಾತ್ರ ||

^{೧೯}ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು ಹಡಗಿನ ಸಂಚಾರವನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನು ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟವನಾದರೂ ಹಡಗಿನ ಗಮನವೊಂದರಿಂದಲೆ ಪೇರಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಡಗಿನ ಸಂಚಾರವನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ ||

ಇದು ಹೇಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವುಂಟಾಗಿರಲು ಬುದ್ಧಿಯು ಧ್ಯಾನ, ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಈ ಸಾಕ್ಷಿಯು ತನಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆಯೆಂದು ^{೨೦}ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ”

ಹಾಗಾದರೆ ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ತನ್ನದೆ ಆಗಿ ಈ ಧ್ಯಾನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಇರಬಹುದಷ್ಟೆ: ಏಕೆ? ಇರಬಾರದೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ-

ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಧ್ಯಾನ-ಕಂಪನ ಮುಂತಾದ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯು ನೋಡುವನೋ ಅದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ನಿಜವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಾದಿ (ವ್ಯಾಪಾರ) ವಿಲ್ಲದವನು ||

^{೧೯}ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನು ಸಮುದ್ರದ ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಮರಗಳು ಓಡುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ‘ತಾನು ಓಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಬುದ್ಧಿಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸಾರವು ಹೇಗೆ ತೋರುವುದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ವಾರ್ತಿಕವು ಬಂದಿದೆ. ಹೇಗೆ ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು ಹಡಗು (ಹೋಗುವ) ಓಡುವುದನ್ನು ನೋಡುವನೋ, ಹಾಗೆ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನು ಹಡಗನ್ನೆ ಏಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹಡಗಿನ ಓಟವೆ ಇದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಹಡಗು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ತಾನೇ ಹೋಗುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ತಿಳಿಯುವನು, ಅದರಂತೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಗತವಾದ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನು ಸಂಸಾರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ||

^{೨೦}ಹೇಗೆ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನು ತನಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಅದರಗತಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನಂತೆ ಯೆಂದರ್ಥ.

‘ತಟಸ್ಥನರವತ್’ ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು-

ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಹಡಗಿನಿಂದ ಆಗುವ ಚಲನ-ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾದ ಚಲನ-ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವವನು ಹಡಗಿನ ಚಲನ-ಸ್ಥಿತಿಗಳೇ ಇವು ಎಂದು ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ||

ಹಡಗಿನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ- ‘ಹಡಗು ನಿಂತಿದೆ, ದಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮರಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತವೆ’ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವೇ ಆಕಲ್ಪನೆಯೆಂಬುದು ||

ಪ್ರಕೃತವಿಷಯೋಪ ಸಂಹಾರ-

ಜೈತನ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಪರ್ಯಂತರ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಏಕತ್ವವೇ ಇರುವುದಾದರೆ ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವವು ಬಾರದೆ ಹೋಗುವುದು ||

ಈಗ ನಾವು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಬಾರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಯಾವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವನೋ ಅದರಿಂದಲೇ ವಿಕಾರವುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಈ ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವುದು ||

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವರು-

ಪ್ರಶ್ನೆ:-‘ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಕಾಶವಿರುವುದರಿಂದ (ಅದರ ವಿಕಾರೋಪದಿಂದಲೇ) ಲೋಕಸಂಚಾರ ಮೊದಲಾದವು ಆಗುವವು, ಸ್ವತಃ ನಿಜರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲನೆಂಬ ಈ ಜ್ಞಾನವೂ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆಗುವುದು? ||

ಉತ್ತರ:- ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಸಹಿ’ ಎಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಯಾವುದು ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಯೆಂದು ತರ್ಕದಿಂದ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಅದೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ||

‘(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ’ ಎಂದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಗೆ? ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು?

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಸುವನೋ, ಆಯಾಯ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುವನು ಅದರಿಂದ “(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ” ಎಂಬ ಮಾತು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ||

ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು-

ಬುದ್ಧಿಯು ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದಾಗ ಹೇಗೆ ತಾನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ
ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವನೆಂದು ಅಭಿಮಾನಿಸುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿಯು ನಿದ್ರಿಸಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ
ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ನಿದ್ರಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು ಅಭಿಮಾನಿಸುವನು, ಅದರಿಂದ '(ಸಂಸ್ಕೃತ
ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂಬುದು ಅಜ್ಞಾನದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಅಷ್ಟೆ ||

'ಇಮಂ ಲೋಕಂ' ಎಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮ (ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದ ಜನ್ಮ) ಇದನ್ನು ಸ್ವಪ್ನ
ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಈತನು ದಾಟುವನು. ಅದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು
ಸ್ವಪ್ನದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು ||

ಧರ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಸ್ಕಾರ ರಾಶಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೇ
ಕಾರಕನಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

^{೨೧}ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಜಾಗರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವಪ್ನಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಈತನು
ಹೊಂದುವನೋ ಅದರಿಂದಲೇ ಸಂಗತೂನ್ಯನೂ ಕರ್ತೃವಲ್ಲದವನೂ ಎಂದು ಸ್ವಯಂ
ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ||

'ಮೃತ್ಯೋರೂಪಾಣಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುಪದದ ಅರ್ಥ-

ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುವಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದವನಿಗೂ ಮರಣವು
ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಕೂಡ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಮೃತ್ಯುವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ,
ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ? ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿರುವುದು ಅದರಿಂದ ||

ಸ್ವತಃ ತಾನು ಅಮೃತವಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಮರಣವನ್ನು
ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಮೃತ್ಯುವೆಂದು
ಹೇಳಿರುವರು ||

ಮತ್ತು ಒಂದು ಕಾರಣವಿದೆ-

"(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)" ಎಂದು ಪ್ರಾಣವು ಬಿಟ್ಟೇಳುವುದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ವಚನವೂ
ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅದರಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯವಾದ ವಸ್ತು (ಅಜ್ಞಾನವು) ಮೃತ್ಯುವೆಂದು
ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

^{೨೧}ಸ್ವತಃ ತಾನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ? ಸ್ವಭಾವವನ್ನು
ಯಾರಿಗೂ ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||

ರೂಪ ಪದಾರ್ಥ

ಯಾವುದರಿಂದ ಈ ಮೃತ್ಯುವು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಆ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳೇ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೃತ್ಯು ರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಷಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ನಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ, ಅದರಿಂದ ಒಂದು ಹೊಟ್ಟಿನ ಕಣವೂ ಸಹ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವೆನಿಸುವುದು ||

ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಮೂಢತನ, ಜಾಡ್ಯ ಇದು ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು, ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಅದು ಕಂಡಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ಮೃತ್ಯುವಾಗಿರುವುದು ||

ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳು ಕಾರ್ಯ ಕರಣಗಳೆಂದು ಆಗಿವೆ.

ಯಾವುದರಿಂದ ಎಚರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಕ್ರಿಯಾ ಫಲಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಕರಣ ರೂಪಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುವನೋ ಅದರಿಂದ ಅವನು ಶುದ್ಧನು ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತನು ||

ಆತ್ಮನು ಇದ್ದಾನೆ, ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಯಾವುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತೋ, ಆ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದೃಢಪಡಿಸಲು ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ವಿವರಣೆ-

ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಕ್ಷಿಯು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ-

ಅವನಿದ್ದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಈ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಪ್ರಮಾಣವು ನಮಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ಅವನ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿಲ್ಲ ||

ಸಾಕ್ಷಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು-

ಹೇಗೆ ಮೊದಲಿನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮನು (ಸಾಕ್ಷಿಯು) ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯವಲ್ಲ ||

ಮತ್ತು ಅವನ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಧರ್ಮಿಯೋದಿದ್ದರೆ ಈ ಧರ್ಮಗಳ ಚಿಂತೆಯು (ವಿಚಾರವು) ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಅದೆ ಇಲ್ಲ) ||

ಪ್ರಕಾಶಿಸಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶಕ ವಸ್ತು ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ಐಕ್ಯ
ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳ ಭೇದ ಜ್ಞಾನವಾಗದೆ ಇದೆಯೆಂದು
ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಅದನ್ನು (ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ) ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ ||

ಏಕೆಂದರೆ-

^{೨೨} ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದೆಯೆಂಬುದು ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮೊದಲೆ
ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿರಬಹುದು ||

ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ 'ಇದು ಒಂದೇ' ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದು ಸಂಮತ,
ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ? ಅವುಗಳ ಭೇದವು ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮೊದಲೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರಿಂದ
ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನವು ^{೨೩}ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ||

ಬುದ್ಧಿಯೇ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು ಅದೇ ಗ್ರಾಹಕ ರೂಪದಿಂದಲೂ ವಿಷಯ (ಗ್ರಾಹ್ಯ)
ರೂಪದಿಂದಲೂ ತೋರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅದು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದು ಎರಡಾಗಿ ತೋರುವುದು
||

ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ (ಸಾಕ್ಷಿಯು) ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವುದು
ಬುದ್ಧಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಈ ಮೊದಲು ಪ್ರಕಾಶ್ಯ-ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯವೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ
ಭೇದವಿದೆಯೆಂದು ಭೇದಸಾಧನೆಗೆ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಿತೋ, ಅದನ್ನು
ನೀನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಾನೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಅಷ್ಟೆ, ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ
ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ ||

^{೨೨} ಪ್ರಕಾಶ್ಯ-ಪ್ರಕಾಶಕ ಘಟ:- ದೀಪಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನವೆಂಬುದು ಈ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ
ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ-ಪ್ರಕಾಶಕಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವಿರುವುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ
ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಉಚಿತ, ಉಚಿತ ವಾರ್ತಿಕಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಿಗೆ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದ್ದು ತಾದಾತ್ಮ್ಯ
ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗಲೂ ಭೇದಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಅದರಿಂದ ಅಭೇದಬುದ್ಧಿಯು ಬುದ್ಧಿಯ ಆತ್ಮವೆಂಬ
ಬುದ್ಧಿಯು ಬರುವುದು, ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ಇದೆ ಹೇಗೆ ಘಟ ಮತ್ತು ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ
ಬೆಳಕು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ತೋರದ ಬೆಳಕಿನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಘಟವು ತೋರುವುದೂ ನಿಜವಾಗಿ ಅವರಡಕ್ಕೂ ಭೇದವೇ
ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗಳಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ 'ಸಸಮಾನ' ಸನ್ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ
ಒಪ್ಪಿದೆಯೆಂದು ಮೊದಲಿನ ವಾರ್ತಿಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ || ಇದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ
ಸಂಬಂಧವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಭೇದವಿದೆಯೆಂಬುದು ಭೇದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ
ಭೇದವಿರಬಹುದೆಂದು ಎರಡನೇ ವಾರ್ತಿಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

^{೨೩} ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯಾದವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರ ಭೇದವಿದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತರ್ಕವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಭೇದವೇ
ಭ್ರಮದಿಂದ ಕಾಣುವುದು ಅಭೇದವೇ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಫಲಿತಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ-

ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕವಾದ ಘಟವು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರವಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು, ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿಯೆ ಅದರಲ್ಲೂ ಹುಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ (ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ತೋರುವುದಷ್ಟೆ)

ವಿಜ್ಞಾನವಾದದ ಉಪನ್ಯಾಸ-

^{೨೪} ಅಥವಾ ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಪರಮಾರ್ಥವಸ್ತುವಾಗುವುದು, ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಶಿಸುವುದು ಘಟ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದು ಅಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಪಿತ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣವುಳ್ಳದ್ದೂ ||

ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ತತ್ವವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಸರಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಹೋದುವುದಿಲ್ಲ ||

ಅದೇ ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕ ರೂಪವಾದ ಕಶ್ಚಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ನಂತರ ಅದು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಂತಿರುವುದೇ ಅದರ ಶುದ್ಧಿಯೆಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಹೇಳುವರು ||

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನು ಒಂದೇ ಯಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾದ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕ ವೇದನೆ (ಅನುಭವ)ವೆಂಬ ಭೇದವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುವನು ||

ಶೂನ್ಯವಾದವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸುವುದು-

^{೨೫} ಆ ಶುದ್ಧರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಶಾಂತಿಯನ್ನು (ಅಭಾವವನ್ನು) ಬೇರೆವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು. ಏಕೆಂದರೆ:- ಯಾವುದರಿಂದ ಕಶ್ಚಲದಂತೆ ಅದರ ರೂಪವೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವರು ||

^{೨೬} ಕ್ಷಣಿಕ ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ತತ್ವ, ಅದು ಘಟಾದಿ ವಿಷಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಷ್ಟೆ, ಹಾಗಾದರೆ ಪಟಾದಿವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

^{೨೭} ವಿಷಯವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಯಾವುದರಿಂದ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯುವುದೋ ಅದೇ ಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥ, ಅಂತಹ ಶುದ್ಧರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲ ಶೂನ್ಯವೆಂದು ಮಾಧ್ಯಮಿಕರು ಹೇಳುವರು. ಅದು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನವೂ ರಾಗಾದಿಕಶ್ಚಲದಂತೆ ಕಲ್ಪಿತವೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿ. ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳು ವಿಕಲ್ಪ, ಕಲ್ಪಿತವೇ ಆಗಿವೆ. "(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) "ಅನಾದಿಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಿಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಭಾವ, ಅಭಾವ, ಭಾವಾಭಾವ ಯುಗಳ ಇವುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವೆಯೆಂದರ್ಥ

^{೨೬} ಆತ್ಮನೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಂಮತವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಾದಿವಿಷಯಗಳು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ||

^{೨೭} ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದ ಆತ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಂಭವವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ ಜ್ಞಾನವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದ ಅರ್ಥದೊಡನೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅನುಮಿತಿಯ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲದರಿಂದಲೂ ಸಾಗತದರ್ಶನವು ಹಿತವಾಗಿದೆ, ಬೇರೆ ದರ್ಶನವು ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು ||

^{೨೮} ಆತ್ಮ, ಧರ್ಮ, ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ, ಅನುಮಾನವೂ ಪ್ರಮಾಣವಂತೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ವೇದಕ್ಕೆ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಅದೂ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾದ, ವಿಜ್ಞಾನವಾದ, ಶೂನ್ಯವಾದ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮನು ಇಲ್ಲ, ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು || ಅಹಂ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಇಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ:- 'ಅಹಂ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಲಂಬನ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಾದಿಗಳ ಭೇದವಾಗಲಿ ಆತ್ಮನ ಸ್ಥಿರತ್ವವಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ವೆಂದರ್ಥ ||

^{೨೯} ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ ತರ್ಕವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟವಾದ ನಿತ್ಯಾತ್ಮನು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಆತ್ಮವಾಗಲಿ ಅನಾತ್ಮವಾಗಲಿ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸ ಬಹುದಲ್ಲ! ಎಂದರೆ ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ ಈ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯು 'ಕತ್ತರಿಸಿದ ನಂತರ ಹುಟ್ಟುವ ಕೇಶಗಳನ್ನು ನೋಡಿ 'ಅವೇ ಇವು' ಎಂದು ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನದಂತೆ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಹೊರತು, ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ- ಇದನ್ನು '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೆಂದರೆ- '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂದು ಬರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇಬೇಕು. ಇದು ಭ್ರಾಂತಿ ಏಕೆಂದರೆ- 'ಸಃ' ಎಂದರೆ ಅದು ಎಂದರ್ಥ, ಅಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷವಾದದ್ದೆಂದರ್ಥ, 'ಅಯಂ' ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ವಸ್ತು 'ಇದು' ಎಂದರ್ಥ, ಹೀಗೆ ಒಂದು ಪರೋಕ್ಷ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಅಸತ್ಯ ಕೇವಲ ವಿಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರ, ಹೀಗೆಯೆ ಮೊದಲಿದ್ದ ತಲೆಕೂದಲು ಬೇರೆ. ಈಗ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಬೇರೆ ಹೀಗಿರಲು ಅವೇ ಇವು ಎಂದು ('ತ ಏವಾ ಮೀ ಕೇಶಾಃ' ಎಂದು) ಬರುವ ಜ್ಞಾನ ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಸರಿ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ಮರಣೆಯೆಂಬುದು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬುದು ಈಗಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇವೆರಡೂ ಅತ್ಯಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಾಗ ಒಂದಾಗುವುದು ಹೇಗೆ, ಶಬ್ದಗಳು ಬೇರೆ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವೂ ಬೇರೆ. ಹೀಗಿರಲು ಅಭೇದ ಬುದ್ಧಿಯು ಭ್ರಮೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆತ್ಮವಾಗಲಿ ಅನಾತ್ಮವಾಗಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವಿದ್ದು ನಶಿಸುವದರಿಂದ ಸ್ಥಾಯಿ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿಂದ 'ನೋಽಹಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದಲಾಗಲಿ, 'ನೋಽಯಂ ಘಟ' ಎಂಬುದರಿಂದವಾಗಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು- '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂದು ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದು ತರ್ಕದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣ, ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಂವಾದ (ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯು) ಇರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾನವಾಗಬಹುದು, '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂಬುದು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಉರಿಯುವ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ 'ಅದೇ ಇದು ಎಂದು ಬರುವ ವಿಕಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಯು ಭ್ರಮೆಯೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಉರಿದು ಹೋಗಿವೆ. ಆದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅನುಮಾನ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ ಆದರಿಂದ ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸಾಧನೆಯಾಗುವುದೆಂಬುದು ಪೂರ್ವವಾದಿಯ ಆಶಯವು || "(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)" ಇತಿ (ಅನಂ-ಟೀಕಾ)

ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ? ಬಂದಿತು?—

^{೨೮} ಎಲ್ಲವೂ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದಲೇ ಕಲ್ಪನೆಯಿಲ್ಲದೆಯೂ 'ಸತ್ಯ, ಅಸತ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಸರ್ವ ಶೂನ್ಯವೇ ಮೋಕ್ಷವಾದದ್ದರಿಂದ (ಸಂಸಾರ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ) ಪುನಃ ಜನ್ಮವೆತ್ತದೆಯಿರುವುದೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವದು ||

ಶಂಕೆ

ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕಗಳಿಗೆ ಭೇದಾನುಭವದಿಂದ ಭೇದವೇ ಇರಬೇಕಾದದ್ದು, ಭೇದವು ಅಸತ್ಯವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ||

ಗ್ರಾಹ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಭೇದವುಳ್ಳ ಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅದು ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿದೆ, ಆದರೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡು ರೂಪವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪಂಡಿತರು ^{೨೯} (ಶಬರ ಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಾದವರು) ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು ||

ಪೂರ್ವವಾದಿಯು ದೂಷಿಸುವ ಕ್ರಮ

^{೩೦} ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಗ್ರಾಹ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು, ಅದೇ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ (ಭ್ರಮೆ) ಯಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಗ್ರಾಹಕವೆಂಬ ಭೇದವುಳ್ಳ ರೂಪವು ಸವಿಕಲ್ಪಕವಾಗಿ ತೋರುವುದು, ಸವಿಕಲ್ಪಕವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ||

^{೨೮} ಆನಂದಗಿರಿಗಳು ಈ ವಾರ್ತಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು— ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾದರೆ ಸ್ಥಾಯಿ (ಸ್ಥಿರ) ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ವಾರ್ತಿಕವು ಬಂದಿದೆ, — ಸಮ್ಯಕ್, ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಯಿ, ಅಸ್ಥಾಯಿ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ಥಿರವೆಂದು ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವುದಷ್ಟೆ, ಸ್ಥಾಯಿಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಲಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಕ್ಷಣಿಕ ವಸ್ತುವೇ ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಪ್ರಾಪ್ಯ ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವವು, ಹಾಗೆಯೇ 'ಎಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಅಸತ್ಯ ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಈ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಸಾಗಿದೆ. ಸರ್ವವೂ ಕ್ಷಣಿಕವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಇದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಬಂಧುಕ್ಕೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಾಯಿ ಆತ್ಮವೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಸಂಸಾರವುಳ್ಳ ಕ್ಷಣಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಬೀಜವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಕ್ಷಣಿಕವಸ್ತುಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಅನಾವೃತ್ತಿ ಎಂಬುವ ಮುಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕ ಭೇದವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗುವುದು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರೋಧವು ಹಿಂದಿನ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

^{೨೯} ಯಥಾಹುತ:- "(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) " ಈ ರೀತಿ ಶಬರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ವಚನ (ಶಂಕರ ಭಾಷ್ಯ) ಅದರ ಅರ್ಥ- ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ವಿಷಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವಾದರೆ (ಜಾನಾತಿ) ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಗೆ? ಹೇಳುವುದು, 'ಜಾನಾತಿ' ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ಯಾವ ಅರ್ಥವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸದೇಕು " ಎಂದು ಇದರಿಂದ 'ಜ್ಞಾನವೇ ಗ್ರಾಹ್ಯ' ಗ್ರಾಹಕ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಇವರಿಗೆ ಸಮತವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ||

^{೩೦} ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಾಲ್ಕುಬಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾನಸ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸವಸಂವೇದನ (ಸ್ವಾನುಭವ) ಯೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಎಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಮೊದಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಇದ್ದ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಐದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮೊದಲೆ ಹುಟ್ಟಿ ಇದ್ದ ರೂಪರಸಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಐದನ್ನು ಗೋಚರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಐದು ಜ್ಞಾನಗಳು (೨) ಮಾನಸ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದರೆ-ಕರ್ಮ ಫಲವಾಗಿ ತೋರುವ ವಿಷಯ, ಮೂರು ಕಾಲದ ವಸ್ತು,

ಹಾಗಾದರೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾಭಿನ್ನವಾಗಿ ನೀಲಾಧಿವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? - ಎಂದರೆ-

(ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ) ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕ (ನೀಲಾದಿ) ಗ್ರಾಹ್ಯ ವಸ್ತುವಿಗೆ ನೀಲಾದಿ ಜ್ಞಾನವು ಗ್ರಾಹಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ 'ನೀಲ' ಎಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ, ಅದೇ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕ ನೀಲಪೀತಾದಿ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

ಃ^೧ಅದಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯು (ಭ್ರಮೆಯು) ಬರುವುದರಿಂದ ಸವಿಕಲ್ಪಕ ಜ್ಞಾನವು ಮಿಥ್ಯೆಯೆ ಆಗುವುದು, ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕ ಭೇದವನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮೀಚಿತವು (ಪರಮಾರ್ಥತೆಯೂ) ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದು ||

ವಿಜ್ಞಾನವಾದದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬ ವಿಭಾಗವು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ

ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಆರು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಆಗುವ ಪರಿಪಾಕವಿಜ್ಞಾನ, ಎಲ್ಲಾ ಚಿತ್ರ ಚೈತ್ಯಗಳೂ ಸ್ವಾನುಭವವಾಗುವುದೇ ಸ್ವಸಂವೇದನ, ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಎಂದರೆ ರೂಪಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ, ಚೈತ್ರವೆಂದರೆ ಚಿತ್ರ ರೂಪವಾದ ಸುಖಾದಿಗಳು ವಿಷಯ, ಕರಣ, ಸಹಕಾರಿ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಈ ನಾಲ್ಕು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು ಚಿತ್ರ, ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದರೆ - ಸಮಾಧಿ, ಪ್ರಜ್ಞಾಭಾವನಾ ಪ್ರಕರ್ಷ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ತತ್ಪಾರ್ಥ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಜ್ಞಾನ, ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಎರಡು ಬಗೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದ, ಸವಿಕಲ್ಪತ ಎಂದು ಈ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನೀಲ ಪೀತಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೆ ಇದ್ದು ತೋರುವವು. ಇದೆ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯೆಂದು ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ, ಅದೇ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕವೆಂಬ ಬೇದವುಳ್ಳ ರೂಪವು ಸವಿಕಲ್ಪತವಾಗಿ ತೋರುವುದು, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸವಿಕಲ್ಪಕವು ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣ ಭಾಸವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಭೇದವು ತೋರುವುದರಿಂದ, ಇತರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೇತೋರುವುದರಿಂದ ಭೇದವು ಅಸತ್, ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ (ಆನಂ-ಟಿಕಾ)

ಃ^೧ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ಭ್ರಮೆಯಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕಗಳ ಭೇದವು ತೋರುವುದು, ಅದೂ ಸಹಸವಿಕಲ್ಪಕ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ, ಅದೂ ಸಹ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಇತರ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಇದೂ ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಇದರ ವಿಷಯಭೇದವೂ ವಸ್ತುವಾಗಿಯೆ ಇರಲಿ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು ಈ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿವೆ. ಸಮಸ್ತ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೂ ಚೈತ್ಯಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸ್ವರೂಪವು ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನುಭಾವವಾಗುವುದೋ ಅದು ಕಲ್ಪನಾರಹಿತವಾದ ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು, ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕಾಶರೂಪವಾದ ಕ್ಷಣಿಕವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭೇದವು ಸವಿಕಲ್ಪಕದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ '(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)' ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕೂಡಿದೆಯಾದ ಕಾರಣ ಅದು ಭ್ರಾಂತಿಯೆ, ಅದರ ವಿಷಯವು '(ಭೇದವು) ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ, ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವು ಅದರಂತೆ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆಂದರೆ? - ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗಾರ್ಹಕ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವತಃ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ರೂಪವು ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ವರೂಪವು ತನ್ನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಸ್ವಸಂವೇದನ ರೂಪವಾದಲ್ಲಿ ವಿಷಯ. ವಿಷಯ ಎಂದಾಗಿ ದೀಪದಂತೆ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ತೋರುವುದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕಭೇದವು ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧವಿದೆಯೆ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ, ರೂಪಾದಿ ವಿಷಯ ಪ್ರಕಾಶ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಹುಟ್ಟು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದದೇ ಸ್ವಯಂ ಸಂವೇದನ ರೂಪವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಜಡಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿಯೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದೆ. "(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ)" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ವಿಷಯವಾದುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿ ಮತವು ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹವಾದುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ಮೇಲಿನ (೪೮೬) ವಾರೀಕದ ಆಶಯ ||

೨೨ ೨೩

೨೪ ಇದು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂಬುದೊಂದಲೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಗೆ? ಬರುವುದು? ಅದು ವಿಕಲ್ಪವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿ ಬಿಡುವುದರಿಂದ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಲಾರದು, ಬೇರೆಯೊಂದು ಮಾರ್ಗವು ನಿಮಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ

ವಸ್ತುವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಿಥ್ಯಾ, ಸತ್ಯಗಳೆಂಬ ವಿಭಾಗವು ಆದೀತು, ಕ್ಷಣಭಂಗವಾದದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗುವಾಗ ಯಾವುದರ ರೂಪ ಯಾವುದು ಯಾವುದರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ?

ಪೂರ್ವವಾದಿಯ ಸಮಾಧಾನ-

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಬಾಧ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬುದು ದುರುಮ ದೀರೋದಶದಂತೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವದು, ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವಾಗದಿರುವುದು ಬಾಧದಿಂದ ಆದರೆ ಅದು ಸ್ಥಿರತ್ವದಿಂದಲ್ಲ ಎಂಬುದು (ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾಗದಿಗೂ) ಸಂಮತವೆ ||^{೨೫}

^{೨೨} ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕವೂ ಸವಿಕಲ್ಪಕವೂ ಎರಡೂ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ (ಸತ್ಯತ್ವ) ಸವಿಕಲ್ಪಕದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಎಂದು ಎರಡು ಬುದ್ಧಿಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ||

^{೨೩} ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವು ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ನಶಿಸುತ್ತಲೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಘಟಾದಿಗಳು ಸವಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಾ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿಯೆ ಇರಲಿ, ತೋರುವುದರಿಂದಲೂ ಬಾಧಿತವಾಗಿಲ್ಲವಾದದ್ದರಿಂದಲೂ ಸತ್ಯವಾಗಿರಲಿ, ಅದರಿಂದ ಸವಿಕಲ್ಪಕ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಭಾಗವು ಸಿದ್ಧಿಸದಂದರ್ಥ ||

^{೨೪} ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು- ಘಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ (ಸತ್ಯತ್ವ) ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇರಬೇಕು. ಸತ್ಯತ್ವವಿದೆಯೆಂದರೆ ಸವಿಕಲ್ಪಕವಲ್ಲ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಈ ಜ್ಞಾನ ಸತ್ಯವಷ್ಟೆ. ಇಲ್ಲ ಇದೂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಾಹಕ ಹೊಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ವೃತ್ತಿವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದು, ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಾಹಕವಿದೆಯೆಂದರೆ ಅನವಸ್ಥೆಯೆಂಬ ದೋಷವೇ ಬರುವುದು. ಇದೇ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದ ಆಶಯ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನ ವಿಕಲ ಮಾತ್ರ, ಅದರಿಂದ ಸತ್ಯವೂ, ಮಿಥ್ಯೆಯೂ ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪ ಮಾಡಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದಂದು 'ವಿಕಲ್ಪ ಶ್ಲೇಷ' ಎಂದು ಶಂಕೆ ಮಾಡಿದ, ಉತ್ತರ 'ನ' "(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) " ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ 'ಇದಂ ಮಿಥ್ಯಾ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ವಿಕಲ್ಪವಾದರೆ ಘಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬುದು ಅಸತ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು, 'ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದರ ವಿವರ, ಹೇಗೆ ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವು ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ಯಲ್ಲ, ತೋರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಅಲ್ಲ, ಬಾಧಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ಆದರೆ ಅನಿವರ್ಚನೀಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವಂತೆ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಇಷ್ಟುವೂ ಇಲ್ಲ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಿಷಯವು ಸತ್ಯ ಅಥವಾ ಅಸತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಗತಿಯೆ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

^{೨೫} ಬಾಧಜ್ಞಾನವು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವೆ ಹೊರತು ಸ್ಥಿರತ್ವವಲ್ಲ, ಮರು ಮರೀಚಿಕೋದಕ (ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಬಿಸಲು ಝಳದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಸ್ಥಿರತ್ವವು ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಿನ ಸಂಭವ ಕುಡ್ಯಾದಿಗಳು ಸ್ವಾವಯವಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಲು ಬಾರದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಬಾಧವೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂಬುದು ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾದಿಗೂ ಸಂಮತವೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಷಯವು ಜಲಾದಿಗಳು ಇವೆಯೆನ್ನುವ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿದಾಗ ವಸ್ತುವು ಬಾಧಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಂಮತ, ಗ್ರಾಹಣದಿಗಳು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂಬುದಲ್ಲ, ಸ್ತಂಭಾದಿಗಳು ಕ್ಷಣಿಕವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲು ಅಶಕ್ಯ

ನಾಶವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದು ಹೇಗೆ? ಹೀಗೆಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು, 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೃಷ್ಟ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಮಪಪತ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ||

ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾದದಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನಬಾಧದಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಬರುವುದು. ಅದರಲ್ಲೂ ಸ್ಥಿರವಾದದೇ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಇದು ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಲ್ಲ ||

ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷೋಪ ಸಂಹಾರ

ಇವೆ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಏಕಾತ್ಮ ರೂಪವು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಗಿವೆ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ವೇದ ಮಾರ್ಗಾನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕತಕ್ಕವಷ್ಟೆ.

ಈ ಬೆದರಿಕೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ಮೊದಲು ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾದಿಯ ಮೇಲೆ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಷ್ಟೆ, ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||^{೨೬}

ಕುಂಭಾದಿಗಳು (ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಾದರೂ) ಬೆಳಕಿನೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದರೆ ಸ್ವತಃ ತನ್ನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ದೀಪಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಗಳು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಾದರೂ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದು ಬೇರೆ ದೀಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಇವೆ ಬಗೆಯಾದ ಪಕ್ಷವು ನ್ಯಾಯ ಬಾಹಿರವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದು—

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಳ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯವು ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ತನ್ನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ, ಕುಂಭಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಬಾರದೆ ಹೋಗುವುದು ||

'ಯಾವುದು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುದೋ, ಅದು ತನಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದೆಂಬ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—

ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿನ ಘಟವು ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ದೀಪದ ಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ ತಪ್ಪದೆ ತೋರುವುದು ||^{೨೭}

^{೨೬} ಇತ್ಯಾದಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಇವು—

^{೨೭} ಈ ವಾತೀಕವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು— 'ಜ್ಞಾನದಿಂದ' ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಾದರೂ ದೀಪ, ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವು. ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಘಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಾದರೂ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು, ಬೇರೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಯೂ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆತ್ಮವಿದೆಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಈ ಎರಡೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪಕ್ಷವು ನ್ಯಾಯ ಬಾಹಿರವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ ||

ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಘಟಾದಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ

ಆ ಬೆಲಕು ಮತ್ತು ಘಟಾದಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದ್ದೆಯಿದೆಯೆಂಬುದು ನಿರ್ಣಯವು, ಒಟ್ಟು ಕೂಡಿದಾಗಲೂ ಬಿಟ್ಟಿರುವಾಗಲೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅವೆರಡೂ ಭಿನ್ನವೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವು ||

ವಾಪ್ತಿಯನಿಗೆ ಮನ

೩೮೩೯೦ ಅದರಿಂದ ಬೆಳಕು, ಘಟ ಇವುಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನತೆಯ ಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗ ಕೊಡ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ (ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ವಸ್ತುವಿಗೂ) ವಿಶೇಷವು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಐಕ್ಯವಿಲ್ಲ ||

‘ಯಾವುದು ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದೋ ಅದು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವದು’ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕೆ-

ದೀಪವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತನ್ನಿಂದಲೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ, ದೀಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲು ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪವನ್ನು ತರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಸಮಾಧಾನ- ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ-

ಅಲ್ಲ, ದೀಪವೂ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ದೀಪವು ಘಟದಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಘಟದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಕ ದೀಪವು ಅದಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವೆಂದೆ ಎಂಬುದರಲೂ ಸಂಶಯಪಡುವವನಿಗೆ ಉತ್ತರ-

ಘಟ-ದೀಪಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯ-ವ್ಯಂಜಕ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯಾದ ಆತ್ಮವೊಂದರಿಂದಲೆ ಈ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವಾಗುವುದು ||

೩೮

೩೯ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ/ಮಂತ್ರ) ' ಎಂದು ಅನ್ವಯವು ತತಃ= ಎಂದರೆ ಘಟಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವಾದಾಗಲೂ ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವು ತಪ್ಪಿದಾಗಲೂ ಆ ಲೋಕ ಘಟ ಸಂಯೋಗ-ವಿಂಯೋಗಗಳಿಂದ ಆವರಣನಾಶ-ಆವರಣವೆಂಬ ವಿಶೇಷವು ತೋರುವುದು, ಯಾವುದು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ ಅದು ತನಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು, ಘಟವು ದೀಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಈ ಬುದ್ಧಿಯೂ (ವಿಜ್ಞಾನವು) ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ

೪೦ ನೈಕ್ಯಂ ಬುದ್ಧಿ-ತದವಭಾಸಕಯೋಃ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಶೇಷ ಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು || ಪ್ರಕಾಶಿತವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗಲೂ ಬಿದ್ದಾಗಲೂ ವಿಶೇಷವು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಏಕತ್ವವಿಲ್ಲ, ಭಿನ್ನತೆಯೇ ಎಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು ||

ಘಟದಂತೆ ತನಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೆಂಬುವುದೆಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ದೀಪವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ^{೪೧}ದೀಪವು ತನಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ತೋರುವುದು)

ಅದೂ ಸಹ ಅನುಭವದ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ||

ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ದೀವಾದಿಗಳಿಗೂ ಘಟದಂತೆ ತನಗೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯಾದ ಚೇತನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬುದನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು ||

ಶಂಕೆ

ಘಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ದೀಪಕ್ಕೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಕಾಣುವುದು ಹೇಗೆ? ದೀಪವು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತಾನಾದಿ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

‘ನ ಸ್ವತಃ.... ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಮಾಧಾನ

^{೪೨}ದೀಪವು ಸಹ ಘಟದಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ದೀಪದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಕಾಶವು ಕಾಣುವಾಗ) ತನ್ನಿಂದಲಾಗಲಿ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದಲಾಗಲಿ ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ವಿಶೇಷವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ (ತನನ್ನು ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ವಿಶೇಷವು ಇಲ್ಲದಿರಲು ನೀನು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಮಾತು ಸರಿಯಲ್ಲ ||

ಮತ್ತು ದೀಪವು ಘಟದಂತೆ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು, ಅದರಿಂದ (ತನ್ನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ಘಟಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಇದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಈ ದೀಪವು ತನ್ನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಯಾವುದನ್ನು ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವ ಮುಂಚೆಯೂ ಆ ಮೇಲೂ ಒಂದು ಅತಿಶಯವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸರಿಯಲ್ಲ ||

ವಿಶೇಷವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಅಂದರೆ-

ದೀಪವು ಹತ್ತಿರ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಘಟದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ವಿಶೇಷವು (ಪ್ರಕಾಶವು) ದೀಪವು ಹತ್ತಿರವಿರುವಾಗ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ದೀಪದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ||

^{೪೧}ದೀಪವು ಘಟವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದಾದರೂ ಸ್ವಯಂತಾನು ಬೇರೆ ದೀಪವನ್ನು ಬೇಡದಿದ್ದರೂ ದೀಪವಿರುವುದು ತೋರಬೇಕಾದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ತೋರಬೇಕು ಅಂದರೆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ದೀಪವಿರುವುದನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿದ ದೀಪದಿಂದ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿಜಡ ವಸ್ತುವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ದೀಪಕ್ಕೂ ಸ್ವಭಿನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು || ಇದು ಎಂದಿಗೂ ದೀಪಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ||

^{೪೨}ದೀಪವು ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಘಟದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ಮಂಕಾಗಿರಬೇಕು ತನ್ನಿಂದ ಅಥವಾ ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಬೆಳಕು ಬಂದಾಗ ವಿಶೇಷವು (ಅತಿಶಯವು) ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದ್ದೂ ಕಾಣಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ತನ್ನಿಂಥಲೆ ತನ್ನನ್ನು ಬೆಳಗುವುದೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ದೀಪವು ಸಮೀಪವಾಗುವುದು ಆಗದಿರುವುದೇ ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ

ದೀಪವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮೀಪ್ಯ, ಸಾಮೀಪ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂಬುದು
ಘಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಈ ರೀತಿ ವಿಶೇಷವು ^{೪೩}ದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡೂ
ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದು (ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲ)॥

ದೀಪವು ಬೇರೆ ದೀಪದಿಂದ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಮತ್ತೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಲಿ
ಎಂದರೆ-

ಹೇಗೆ ಒಂದು ಬೆಂಕಿಯೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ದಾಹ್ಯತ್ವ, ದಿಗ್ಧತ್ವಗಳು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ,
ಹಾಗೆಯೇ ಎರಡೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡರಲ್ಲೂ ವ್ಯಂಗ್ಯ-ವ್ಯಂಜಕ ಭಾವವು
ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಇದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ ಈ ದೀಪವು ತನ್ನಿಂದಲೇ ತನ್ನನ್ನು ತನಗೆ
ಬೇರೆಯಾದ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಪ್ರಕಾಶ ಪಡಿಸುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ ॥

ಬೇರೆ ಅನುಮಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುವರು-

^{೪೪}ವಿಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಾತಿಯ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು,
ವ್ಯಂಜಕತ್ವವು ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರ-ದೀಪ-ಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆಯಾದರಿಂದ
(ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಬಹುದು) ॥

^{೪೩}ಘಟ ಮತ್ತು ದೀಪ ಈ ಎರಡೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಘಟಕ್ಕೆ ದೀಪದ ಸಾಂವಿಧ್ಯ, ಸಾಂವಿಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರು
ವುದೆಂಬ ವಿಶೇಷವು ಇದೆ, ಅದರ ದೀಪಕ್ಕೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ಸಂನಿಧಿ, ಅಪಸನ್ನಿಧಿಯೆಂಬುದು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂ
ದರ್ಥ ॥

^{೪೪}ಯಾವುದು ಪ್ರಕಾಶತವೋ ಅದು ತನ್ನ ಜಾತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದು ಉದಾ:-
ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಎಂದು ತರ್ಕ ॥